O‘QUVCHILARDA PEDAGOGIK KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH

Yusupova Ziyoda Ikrom qizi
Guliston davlat pedagogika inistituti
Pedagogika ta’lim yo‘nalishi magistranti
Email:yusupovaziyoda2001@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘quvchilarning pedagogik kompetensiyasini rivojlantirish, o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini oshirishda bir qancha usullar va ular orqali amalga oshirilishi va pedagogik kompetensiyaning asosiy qismlari borasida fikr yuritilgan. O‘quvchilarda pedagogik kompetensiyani rivojlanti-rishning metod va yondashuvlari haqida keltirilgan.

Kalit so‘zlar: kompetensiya, kompetentlik, pedagogik kompetensiya, modernizatsiya, yondashuv, ta’lim jarayoni, shaxsiy sifatlar, boshqaruv qobiliyatlari, interfaol metodlar, pedagogik kommunikatsiya, refleksiya, innovatsion fikrlash, rag‘batlantirish, tarbiyaviy kompetensiya, mentorlik, mashg‘ulot, o‘z- o‘zini baholash.

Annotation: In this article, there are several ways to develop the pedagogical competence of students, to improve the creative abilities of students and their implementation, and the main parts of pedagogical competence. Methods and approaches to the development of pedagogical competence in students are presented.

Key words: competence, competence, teacher, pedagogical competence, modernization, approach, educational process, personal qualities, management skills, interactive methods, pedagogical communication, reflection, innovative thinking, passion motivation, educational competence, mentoring, training, self-evaluation.

Kompetensiya (lot. “competentia” – qobiliyat) – bu biror sohada muvaffa-qiyatli faoliyat yuritish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarning yig‘indisidir. Bu atama, shuningdek, ikki yoki undan ortiq shaxslar, tashkilotlar yoki davlatlar o‘rtasidagi raqobatni ifodalash uchun ham ishlatiladi. Masalan, ish joyida biror xodimning o‘z lavozimiga mos bo‘lgan ko‘nikmalari va bilimlari, shuningdek, boshqa xodimlar bilan raqobatdagi o‘rni “Kompetensiya” deb ataladi.

Hozirgi kunda ilmiy adabiyotda “kompetensiya”, “kompetentlik”, “kompetentli yondashuv” tushunchalari turlicha talqin qilinmoqda. Bizning bu mavzuga taniqli psixolog B.D.Elkonin eng ajoyib fikr bildirgan: “Kompetentli” yondoshuv – bu xayoliy sharpadek: u haqda hamma gapiradi, lekin uni ko‘rganlar kam”

“Kompetensiya” atamasi keng ma’noda umumiy masalalarni hal etishda amaliy tajribalar asosida bilim va malakalarni qo‘llash, muvaffaqiyatli harakat qilish qobiliyatini bildiradi. Lotincha “campetere”- muvofiq bo‘lmoq so‘zidan kelib chiqqan.

“Kompetensiya” so‘zi birinchi marta 1596 yilda Vikiped lug‘atida paydo bo‘ldi. Hozirgi kunda “kompetensiya” atamasi turli sohalarda qo‘llaniladi: huquqshunoslik, tilshunoslik, madaniyat sohalarida, shuningdek kompaniyaning muhim (ochqichli) kompetensiyalarida. Lekin bizni o‘quvchilarni boshqarish nuqtai nazaridan “kompetensiya” atamasi qiziqtiradi, shuning uchun o‘quvchilarning kompetensiyasi haqida gaplashamiz.

Bugungi kunda Harakatlar strategiyasi asosida ijtimoiy sohani rivojlantirish bilan bog‘liq yo‘nalishiga daxldor bo‘lgan ta’lim sohasini rivojlantirish hamda modernizatsiya qilish bo‘yicha qator maqsadli dasturlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, Vazirlar Mahkamasining “Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limining davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risidagi” qarorining qabul qilinishi ta’lim tizimida o‘qitishga nisbatan tubdan yangicha yondashishni taqozo etmoqda. Ya’ni umumTa’lim fanlarini o‘qitishda zamonaviy metodologiyani qo‘llash, ta’lim jarayoniga kompetentlik nuqtayi nazaridan yondashish orqali ta’lim oluvchilarning layoqatlilik darajasini oshirish maqsad qilib olingan. Qabul qilingan mazkur DTSning e’tiborli tarafi shundaki, o‘quvchilarda o‘zlashtirilgan bilim, ko‘nikma va malakalarni amaliyotda qo‘llay olish, tayanch va fanga oid kompetensiyalarga ega bo‘lish jihatlarini shakllantirish va rivojlantirish alohida inobatga olingan. Kommunikativ, axborotlar bilan ishlash, o‘zini o‘zi rivojlantirish, ijtimoiy faol fuqarolik, milliy va umummadaniy, matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo‘lish hamda foydalanish kabi tayanch kompetensiyalarning o‘quvchilarda shakllantirilishi bitiruvchilarning aqlan va ruhan barkamol topishiga, kelajak hayotda dadil va mustahkam qadam tashlashiga zamin hozirlaydi.

Kompetensiya tizimi ko‘pincha quyidagi komponentlardan iborat bo‘ladi:

1. Bilim: Nazariy bilimlar va tushunchalar.
2. Ko‘nikmalar: O‘z bilimlarini amaliyotda qo‘llash qobiliyati.
3. Shaxsiy sifatlar: Mas’uliyat, jamoa bilan ishlash va boshqaruv qobiliyatlari.

Pedagogik kompetensiya – bu o‘qituvchining o‘quvchilar bilan samarali ishlash, ta’lim jarayonini tashkil etish, o‘quvchilarga bilim, ko‘nikma va malakalarni uzatish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va shaxsiy sifatlar yig‘indisidir. Pedagogik kompetensiya o‘qituvchining o‘z ishini yuqori darajada bajarishi uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni o‘z ichiga oladi. Bu kompetensiya nafaqat o‘qituvchi uchun, balki ta’lim tizimining umumiy sifatini yaxshilash uchun ham juda muhim hisoblanadi.

Pedagogik kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismlari:

1. Ta’lim va tarbiya metodologiyasi va uslublari. O‘qituvchi ta’lim jarayonini samarali tashkil eta olish uchun turli metod va uslublarni bilishi, shuningdek, o‘quvchilarning individual

ehtiyojlariga mos ravishda ularni qo‘llay olish qobiliyatiga ega bo‘lishi kerak. Bu o‘z ichiga guruh ishlari, interfaol metodlar, muammoli o‘rgatish va boshqalarni oladi.

2. Pedagogik bilimlar. O‘qituvchi o‘z sohasiga oid chuqur bilimlarga ega bo‘lishi kerak. Bu nafaqat o‘quv dasturini yaxshi bilishni, balki o‘quvchilarni qanday qilib samarali o‘rgatish, ularga qanday yordam berish va ularning qobiliyatlarini rivojlantirishni o‘z ichiga oladi.

3. Psixologik bilimlar. Pedagogning o‘quvchilarni tushunish, ularning psixologik xususiyatlarini hisobga olish, o‘quvchilarni motivatsiya qilish va har birining ehtiyojlarini qondirishga qodir bo‘lishi juda muhim. Psixologik bilimlar yordamida o‘qituvchi o‘quvchilarni ruhiy holatini tahlil qilib, ta’lim jarayonini shunga moslashtirishi kerak.

4. Pedagogik kommunikatsiya. O‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi samarali kommunikatsiya muhim. O‘qituvchi o‘z fikrini aniq va tushunarli tarzda yetkaza olish, o‘quvchilarni eshitish, ularning savollariga to‘g‘ri javob berish, shuningdek, muloqotda konstruktiv va ijobiy usullarni qo‘llay olish kerak.

5. Tarbiyaviy kompetensiya. Pedagogning o‘quvchilarni tarbiyalashda, ularning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda va axloqiy qadriyatlarni o‘rgatishda qobiliyatlari muhim. Bu o‘qituvchining o‘quvchilarga jamiyatda o‘z o‘rnini topish, ijtimoiy mas'uliyatni his qilishni o‘rgatishi va ular bilan ijtimoiy jihatdan foydali munosabatlar o‘rnatishi kerakligini anglatadi.

6. Reflektiv kompetensiya. O‘qituvchi o‘z ishini muntazam ravishda tahlil qilib, tajriba va natijalarga asoslanib, o‘z pedagogik faoliyatini takomillashtirishga qodir bo‘lishi kerak. Bu o‘qituvchining o‘z ishini qayta ko‘rib chiqish, xatolardan o‘rganish va doimiy ravishda professional o‘sish uchun zarurdir.

7. Texnologik kompetensiya. Zamonaviy ta’lim tizimida axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish juda muhim. Pedagogik kompetensiya o‘qituvchining turli texnologiyalarni, kompyuter dasturlarini va onlayn resurslarni ta’lim jarayonida qo‘llay olish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi. Bu o‘qituvchining o‘quvchilarga yanada interfaol va innovatsion ta’lim tizimini taqdim etishiga imkon yaratadi.

Pedagogik kompetensiyaning ahamiyati:

1. Ta’lim sifatini oshiradi – Ta’lim jarayonini samarali va interaktiv tashkil etish o‘quvchilarni yanada yaxshi o‘rgatishga yordam beradi.

2. O‘quvchilarni rivojlantiradi – O‘qituvchining pedagogik kompetensiyasi o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

3. Ta’lim tizimini yaxshilashga xizmat qiladi – Ta’lim tizimi rivojlanishiga hissa qo‘shadi, chunki o‘qituvchilar o‘z kompetensiyalarini doimiy ravishda oshirib boradilar.

4. O‘qituvchining professional o‘sishini ta'minlaydi – pedagogik kompeten-siyaning oshishi o‘qituvchining professional o‘sishiga yordam beradi va uni doimiy ravishda Ta’lim tizimining ehtiyojlariga moslashtiradi.

O‘quvchilarda pedagogik kompetensiyani rivojlantirish – bu o‘quvchilarga o‘z bilim va ko‘nikmalarini samarali tarzda Ta’lim jarayonida ishlatish, o‘rgatish va tarbiyalashga qodir bo‘lishni o‘rgatish jarayonidir. Bu kompetensiya o‘quvchilarga faqat bilimlarni o‘zlashtirishni emas, balki bilimlarni qo‘llay olish, boshqalarga uzatish, ta’lim jarayonida faol ishtirok etish, o‘z fikrini aniq va tushunarli tarzda ifodalash, hamda ijtimoiy va axloqiy mas'uliyatni his qilishni ham o‘rgatadi.

Pedagogik kompetensiyani rivojlantirishda foydalaniladigan metodlar va yondashuvlar:

1. Interfaol metodlar:

O‘quvchilarning o‘zaro muloqotda bo‘lishini ta'minlovchi metodlar, masalan, guruh ishlari, muammoli vazifalar, fikr almashish.

Aqliy hujum (brainstorming), rolli o‘yinlar, simulyatsiya va case study kabi metodlar o‘quvchilarda ta’lim jarayonini faol o‘rganish va muloqot qilishni rivojlantiradi.

2. Tajriba va amaliyotga asoslangan yondashuv:

O‘quvchilarga pedagogik ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun amaliyotga yo‘naltirilgan mashg‘ulotlar, shuningdek, o‘z sinfida va jamoada ishlashga oid tajribalar.

Pedagogik amaliyot va mentorlik dasturlari orqali o‘quvchilarga tajriba orttirish imkoniyatlari yaratiladi.

3. Refleksiya va o‘z-o‘zini baholash:

O‘quvchilarga o‘z o‘qish jarayonlarini tahlil qilish va o‘z faoliyatlarini baholashni o‘rgatish.

Muntazam ravishda o‘z faoliyatini qayta ko‘rib chiqish va o‘zgarishlarni kiritish, bu pedagogik kompetensiyani rivojlantirishga yordam beradi.

4. Innovatsion fikrlashni rag‘batlantirish:

O‘quvchilarga yangi g‘oyalarni ilgari surish, yaratish va turli pedagogik vazifalarni ijodiy yondashuv bilan hal qilish imkoniyatlari berish.

Bu o‘quvchilarni yangilikka intilish va pedagogik faoliyatda ilg‘or yondashuvlarni qo‘llashga o‘rgatadi.

O‘quvchilarda pedagogik kompetensiyani rivojlantirishning foydalari:

O‘quvchilarning o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalari oshadi — o‘quvchilar o‘z bilim va ko‘nikmalarini boshqalarga etkazish orqali o‘zgaruvchan sharoitda mustaqil qarorlar qabul qilishni o‘rganadilar.

Shu tarzda, o‘quvchilarda pedagogik kompetensiyani rivojlantirish nafaqat o‘quv jarayonini samarali tashkil etishda yordam beradi, balki ularning shaxsiy rivojlanishiga, ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli bo‘lishiga va kelajakdagi professional faoliyatlariga katta ta'sir ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31- dekabr-dagi “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 1059-son Qarori 1-ilovasi. // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 03.01.2020 y., 09/20/1059/4265-son

2. Elkonin B.D. Kompetentli yondoshuv. - M.: 2009

3. Muslimov N.A. Kasb Ta’limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. Monografiya. -T.: Fan va texnologiyalar, 2013.

4. Mitrofanov K.G. Uchitelskoe uchenichestvo. // Pedagogika i psixologiya /Podpisnaya nauchno-populyarnaya seriya.-M.: 1991. №6,-80s 8. D.M

5. Baxriddin o‘g‘li, F.O., Abdunabiyevich, F.A., & Norbo‘Tayevna, N. D. (2022). Improving vocational education in primary school students by developing primary mechanisms of national crafts. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(02), 577-580.